Minna-Kerttu Kekki

Valtio ei ole me

Edith Steinin sotienvälinen valtioteoria

Edith Steinin sotienvälisenä aikana kirjoittama valtioteoria tarjoaa historiallisesti ja filosofisesti kiinnostavia näkemyksiä valtiosta ja poliittisesta ontologiasta. Tästä huolimatta Steinin yhteiskuntafilosofinen tutkimus on pitkälti jäänyt huomiotta. Väitän, että hänen työnsä tulisi kuitenkin sisällyttää 1900-luvun valtioteorian ja poliittisia aiheita käsittelevän fenomenologian kaanoniin.

Mikko-Pekka Hyvärinen, *An Attempt for Ethereal Voyage as if It Were My Father's Railroad Yard* (2023), sekatekniikka kankaalle, 80 × 60 cm. Kuva: Mikko-Pekka Hyvärinen.

Maailmansotien välillä valtioteoria oli hyvin konkreettisten kysymysten edessä. Ensimmäisen maailmansodan myötä oli syntynyt joukko uusia eurooppalaisia valtioita, ja vanhat keisarikunnat muuttuivat tasavalloiksi ja demokratioiksi. Uuden aikakauden kynnyksellä saksalaisessa valtioteoriassa tutkittiin valtion ja lain olemuksia sekä kansallisvaltion ja demokratian ehtoja.[1] Tuon ajan keskeisinä saksalaisina valtioteoreetikkoina pidetään usein esimerkiksi Carl Schmittiä ja Hans Kelseniä, joiden vaikutus näkyy edelleen oikeusteoriassa ja yhteiskuntafilosofiassa[2]. Schmitt tunnetaan etenkin ystävä–vihollinen-jaotteluun perustuvasta suvereniteettiteoriastaan, jota esimerkiksi Chantal Mouffe on hyödyntänyt töissään 2000-luvulla[3]. Kelsenin puolestaan katsotaan kehittäneen valtioteoreettisen positivismin, jossa politiikan ja lain ajatellaan olevan identtisiä[4]. David Dyzenahausin mukaan molemmat ovat edelleen tunnettuja osittain sen ansiosta, että heidän työnsä on omana aikanaan saanut riittävästi huomiota[5].

Myös Edith Stein lukeutuu sotienvälisen ajan valtioteoreetikoihin. Hänen yhteiskuntafilosofinen tutkimuksensa on kuitenkin usein sivuutettu 1900-luvun yhteiskuntafilosofian historiassa[6]. Hän oli fenomenologian perustajanakin pidetyn Edmund Husserlin oppilas, uskonnonfilosofi ja lopulta yksi kolmesta Euroopan suojelupyhimyksestä. Katolisen teologian piirissä hänet tunnetaan uskonnonfilosofisesta työstään, kun taas fenomenologeille tuttua on hänen empatiatutkimuksensa[7].

Steinin yhteiskuntafilosofinen tutkimus on viime vuosina herättänyt aiempaa enemmän kiinnostusta myös muiden yhteiskuntafilosofian, fenomenologian ja sosiaalisen ontologian tutkijoiden parissa. Tärkeimpiä nykytutkimuksia Steinin yhteiskuntafilosofiasta ovat Antonio Calcagnon, Mette Lebechin ja Hamid Taiebin työt, jotka on kaikki julkaistu viimeisen kymmenen vuoden sisällä[8]. Kiinnostus on kuitenkin pääosin jäänyt mainintoihin alaviitteissä[9] tai muuta Steinin työtä käsittelevien tekstien sivuhuomioiksi[10]. Suomalaisessa keskustelussa Steinin yhteiskuntafilosofinen tutkimus on käytännössä tuntematonta[11].

Steinin valtioteoria tarjoaa tunnetuimmille saksalaisille sotienvälisille valtioteoreetikoille vaihtoehtoisen näkemyksen valtiosta. Toisin kuin valtioteoriansa pitkälti lakiin rajaava Kelsen, Stein tutkii myös kansalaisten kokemuksen roolia siinä, miten valtiosta tulee kestävä[12]. Toisin kuin tarkoituksellisesti poleeminen, oikeistolainen Schmitt[13], Stein pyrkii mahdollisimman deskriptiiviseen ja neutraaliin analyysiin valtiosta tutkimalla sen olemusta[14]. Hän siis pitäytyy argumentoimasta yhdenkään tietyn valtiomuodon tai puoluepoliittisen kannan puolesta. Samalla Steinin käsitys ”neutraalista” valtiotutkimuksesta peilaa myös sotienvälisen eurooppalaisen yhteiskunnan rakenteita, haasteita ja kehityssuuntia, koska tuolloin esimerkiksi demokratian kannattamista ei pidetty neutraalina[15]. Hänen työnsä tarjoaa näkökulmia myös nykykeskusteluun kansallisvaltioiden yhteistyömahdollisuuksista[16] ja demokratian luonteesta.

Tässä artikkelissa esitän, että Steinin tutkimukset valtiosta tarjoavat edelleen välineitä erityisesti kansallisvaltion ja demokratian ilmiöiden tarkasteluun. Niiden avulla voidaan kenties myös tarkentaa nykyisiä yhteiskuntafilosofisia analyyseja. Stein erottaa toisistaan valtion ja siinä elävät yhteisöt. Tämän pohjalta hän väittää, että kansallisvaltiossa tunneside omaan yhteisöön kohdistuukin valtioon. Toisaalta hän myös esittää, että demokraattinen valtio on populaari suvereeni, jossa kansalaisten tahto yhdessä muodostaa lainsäädäntövallan. Vaikka Stein pitää valtiota riippumattomana minkään muun tahon tahdosta, hän argumentoi, että valtiolla täytyy olla kansalaistensa tunnustus ja luottamus, jotta se olisi kestävä. Ero valtion ja siinä elävien ihmisten välillä on siis hallinnollinen, mutta valtio ei saa vaikuttaa kansalaisten näkökulmasta liian etäiseltä.

Analysoin erityisesti Steinin teosta *Eine Untersuchung über den Staat* (”Tutkimus valtiosta”, 1925), ja tukeudun myös hänen teokseensa *Beiträge zur philosophischen Be-*

gründung der Psychologie und der Geisteswissenschaften (”Lisäyksiä psykologian ja humanististen tieteiden filosofiseen perustaan”, 1922), erityisesti sen toiseen osaan *Individuum und Gemeinschaft* (”Yksilö ja yhteisö”). *Beiträge* alkaa yksilöön keskittyvällä mielenfilosofisella tutkimuksella (osa tekstistä tulee lähelle William Jamesin, osa Henri Bergsonin, osa aikalaisfenomenologien analyyseja). Kirjan toinen osa kuitenkin käsittelee yhteisöjen rakennetta, ja Stein analysoi siinä muun muassa poliittisten kokemusten eroja ja puolueita. Stein myös esittää kollektiivisen kokemuksen ja sosiaalisten muodostumien ja rakenteiden analyysin, joka toimii hänen valtiotutkimuksensa lähtökohtana.

Lähestymistapani näihin teoksiin eroaa esimerkiksi Calcagnon ajattelusta. Calcagno argumentoi, että Steinin valtioteoria eroaa merkittävästi hänen fenomenologisista töistään, koska se ei juurikaan käsittele kokemuksen rakennetta vaan enimmäkseen sitä, minkälainen valtio on ja miten se on suhteessa muihin inhimillisen elämän alueisiin[17]. Stein-tutkimuksessa asiasta ei kuitenkaan vallitse yksimielisyyttä.

Steinin tutkiminen edistää myös yleistä akateemista tunnustustyötä, jossa tuodaan esille niiden tutkijoiden työn merkitystä, jotka eivät olleet kantaväestöön kuuluvia miehiä. Stein kuoli juutalaisena vainon uhrina ja joutui sukupuolensa takia taistelemaan oikeudestaan tehdä tutkimusta. Syrjinnän jälkien on spekuloitu edelleen näkyvän Steinin filosofisten tutkimusten vähättelyssä ja aliarvioinnissa[18]. Tämän artikkelin metafilosofinen tehtävä on purkaa syrjinnän vaikutusta tuomalla esille Steinin yhteiskuntafilosofista työtä ja sen potentiaalisia sovelluskohteita nykytutkimuksessa.

Steinin fenomenologinen ote valtioon

Tutkimukset valtiosta sijoittuvat Steinin varhaiseen fenomenologisen vaiheeseen, jolloin Stein pyrki pitämään tutkimuksensa deskriptiivisenä. Steinin kuvailevien analyysien lähtökohta on realistisessa fenomenologiassa. Fenomenologiseen metodiin kuuluu tosiasioiden ja niihin liittyvien oletusten sulkeistaminen. Realismi tarkoittaa tässä yhteydessä oletusta, että universaalit voivat näyttäytyä kokemuksessa. Voimme esimerkiksi havaita politiikkaa, minuutta tai inhoa, vaikka meillä ei olisikaan näille sanoja tai emme ennalta tietäisi, mitä ne ovat. Tämä oletus helpottaa muun muassa aineettomien sosiaalisten objektien, kuten valtion tai ryhmäidentiteetin, fenomenologista tarkastelua, koska voidaan olettaa, että nämä asiat voivat näyttäytyä kokijalle riippumatta siitä, onko hän oppinut nimeämään niitä.

Stein käyttää analyyseissaan Husserlin eideettisen variaation menetelmää, jossa tutkimuskohdetta varioidaan mielikuvituksen avulla etsien sen välttämättömiä olemuksellisia ominaisuuksia[19]. Osa variaatioista voi olla todellisia esimerkkejä, mutta välttämättömien ominaisuuksien löytämiseksi on yritettävä myös keksiä mahdollisimman radikaaleja hypoteettisia versioita tutkimuskohteesta. Tutkiessaan valtion ominaisuuksia Stein hyödyntää eideettistä variaatiota esimerkiksi testaamalla hypoteesia valtiosta, jonka kaikki jäsenet (kansalaiset, asukkaat, edustajat) olisivat henkiolentoja. Hän päättelee, ettei maa-alue ole periaatteessa valtion välttämätön ominaisuus, koska ajatuskokeen henkiolennot eivät tarvitsisi tilaa, jossa elää.[20] Ihmisten muodostamalle valtiolle jokin fyysinen paikka on kuitenkin käytännössä välttämätön. Stein myös testaa ajatusta nomadisesta ihmisten valtiosta, joka liikkuu paikasta toiseen. Tällainen valtio voisi olla olemassa, mikäli se ei liiku toisen valtion alueelle, koska silloin sen itsenäisyys olisi uhattuna.[21] Vaikka modernissa maailmassa ei ole valtioihin kuulumattomia elinkelpoisia maa-alueita, Stein ei löydä syytä, miksi tällainen nomadinen valtio ei voisi periaatteessa olla olemassa.

Stein vertailee myös valtion eri analyysi- ja määritelmävaihtoehtoja ja analysoi aiempien teoreetikkojen, kuten Jellinekin, Schleiermacherin, Hegelin ja Fichten, argumentteja. Vertailevan tutkimusotteen tavoitteena on luoda monipuolinen kuvaus valtion luonteesta ja suhteesta lakiin, moraaliin, yksilönvapauteen sekä muihin modernin valtion osatekijöihin.

Metodi on fenomenologinen siinä mielessä, että asioiden merkityksiä ja olemuksia tutkitaan sen perusteella, miten ne näyttäytyvät havainnossa tai mielikuvituksessa olettamatta esimerkiksi kantilaista jakoa noumenaaliseen ”asioiden itsensä” maailmaan ja fenomenaaliseen maailmaan. Fenomenologiassa ”asia itsessään” on juuri se, joka näyttäytyy.[22] Stein hyödyntää realistista lähtökohtaa ja vertailevaa metodia myös aiemmissa tutkimuksissaan empatiasta ja psykologisista ilmiöistä, jotka myös yhdistyvät hänen valtioteoriaansa, kun hän tutkii yksilöiden ja valtion suhdetta sekä valtion toimijuutta.

Valtio on ihmisiä ympäröivä suvereeni rakenne

Steinin fenomenologisen tutkimuksen tarkoituksena on selvittää valtion välttämättömät piirteet (tai joitakin välttämättömiä piirteitä) lähtemällä liikkeelle sen yhdestä mahdollisesta, faktuaalisesta esimerkistä ja varioimalla sen muotoja mielikuvituksessa. Siksi hän ottaa analyysinsa lähtökohdaksi valtion sellaisena kuin se 1900-luvun alussa näyttäytyy. Käytännössä hän lähtee varioimaan valtion mahdollisuuksia laajalti hyväksyttyjen valtion keskeisten ominaisuuksien pohjalta: valtio on suvereeni sosiaalinen muodostuma tai rakenne (*soziales Gebilde*).[23]

Sosiaalisia rakenteita on monenlaisia. Steinin mukaan pienimpiä näistä ovat perhe ja tiivis ryhmä ystäviä. Suurin sosiaalinen rakenne on kaikkien tietoisten yksilöiden yhteisö (*allumfassende Gemeinschaft aller geistigen Individuen*).[24] Valtio jää näiden vastakohtien väliin. Koska isompi sosiaalinen rakenne pitää sisällään pienemmät, valtio sisältää perheitä, ystävyyksiä, kansalaisten yhteisöjä ja uskonnollisia yhteisöjä. Valtio rakenteena tulee siis ikään kuin yhteiskunnan, ihmisten ja yhteisöjen ympärille ja antaa valtion alueella oleville yhteisöille valtiollisen muodon. Valtiot itse puolestaan kuuluvat Steinin kuvaamaan suurimpaan mahdolliseen

”Valtio ei ole riippuvainen kenestäkään tai mistään muusta kuin itsestään.”

sosiaaliseen rakenteeseen, eli kaikkien tietoisten yksilöiden yhteisöön.[25]

Aikalaisiinsa nojaten Stein argumentoi, että sosiaalisesta rakenteesta tekee juuri valtion sen suvereenius, mikä puolestaan vaikuttaa hänen muuhun päättelyynsä valtion olemuksesta[26]. Perheiden, ystävien, kansalaisten ja uskonnollisten yhteisöjen elinalueella vaikuttava instituutio ei olisi valtio, jos se ei olisi riippumaton muista vastaavista instituutioista eikä pystyisi itse säätämään lakeja hallitsemallaan alueella. Steinin perusteluna toimii Aristoteleen argumentti valtion *autarkia*sta, jonka Stein tulkitsee itsenäisyydeksi siinä mielessä, ettei valtio ole riippuvainen kenestäkään tai mistään muusta kuin itsestään. Tämä puolestaan tarkoittaa, että valtion täytyy erottaa itsensä muista toimijoista ja varmistaa ulkoiset rajansa. Toisin sanoen valtion suvereenius tarkoittaa, ettei valtion päätöksenteko ja lainsäädäntö saa olla riippuvaista muista valtioista tai valtionkaltaisista olioista, kuten kansainvälisestä laista, johon Stein viittaa termillä ”universaalivaltio” (*Universalstaat*). Valtio voi toki itse päättää rajoittaa itseään esimerkiksi sitoutumalla kansainväliseen oikeuteen (*Völkerrecht*) niin kauan kuin valtio on myös vapaa irrottamaan itsensä siitä niin halutessaan.[27]

Suvereniteetti tekee valtiosta olennaisesti erilaisen sosiaalisen rakenteen myös verrattuna siinä asuvien ihmisten muodostamiin yhteisöihin. Valtiolla ja siinä asuvien ihmisten yhteisöllä on Steinin mukaan siis eri mieli (*Sinn*). Koska valtio on suvereeni, sen on myös oltava siinä asuvista ihmisistä riippumaton. Niinpä Stein argumentoi, että valtio on olemassa itsenäisesti, eli sen olemassaolo ei ole sidottu juuri niiden ihmisten, ryhmien tai kulttuurialueen olemassaoloon, jotka siinä juuri nyt elävät. Se voi olla olemassa näistä huolimatta tai niistä riippumatta. Niinpä yhteisöt, ihmiset ja kulttuurialueet voivat säilyä, vaikka valtio muuttuisikin.[28]

Metaforisesti voitaisiin sanoa, että Steinin valtioteoriassa ihmiset ja heidän muodostamansa yhteisöt ovat värialueita, joiden ympärillä valtio toimii itsenäisinä ääriviivoina. Ääriviivat voivat vaihdella hetkestä toiseen ja halkoa värialueita miten tahansa riippumatta niiden muodoista ja paikoista. Yksittäisten ihmisten käsitykset tai edes tietyt yksittäiset ihmiset itse eivät ole osa valtion rakennetta.

Steinin argumentti valtion ja sen sisällä asuvien kansanyhteisöjen erillisyydestä on mielekäs, kun pohditaan esimerkiksi sitä, kuinka Suomen itsenäistyessä Suomen rajojen sisäpuolella elävät ihmiset elivät yhtäkkiä eri valtiossa kuin hetki sitten. Samoin kävi myös Neuvostoliiton asukkaille sen hajotessa, ja tilalle syntyi uusia (tai jälleen itsenäistyneitä) valtioita. Samat ihmiset, perheet ja yhteisöt pysyivät alueella, mutta ympäröivä rakenne, valtio, vaihtui. Päinvastainenkin on mahdollista: etniset ryhmät, puhuttu kieli tai kulttuuri voivat vaihtua valtion ja sen rajojen pysyessä samoina.

Koska Steinille valtio on luonteeltaan suvereeni sosiaalinen rakenne, hän myös erottaa toisistaan valtion intressin ja valtion nimissä toimivien ihmisten tai ryhmien intressit. Esimerkiksi monarkki ei ole valtio – ”valtio, se olen minä” on virheellinen väite – vaan ainoastaan yksittäinen tai ensisijainen valtion palvelija (*erster Diener des Staates*).[29] Samoin myöskään kansalaisten muodostama yhteisö ei ole valtio, vaan he ainoastaan toimivat valtion nimissä (*in seinem Namen*) äänestäessään tai muuten edustaessaan valtiota.[30] Näin Stein kyseenalaistaa niin hallitsijaan sidotun monarkian kuin kansallisvaltion luon-

nollisuuden ja osoittaa kaikkien valtiomuotojen kontingentin luonteen.[31]

Deskriptiivisen metodinsa mukaisesti Stein ei pidä mitään eri valtiomuodoista ”parhaana”, vaan kaikissa on hyviä ja huonoja puolia. Valtion olemus suvereenina sosiaalisena rakenteena ei sinänsä kallistu minkään tietyn valtiomuodon puoleen. Haitallisia valtiomuotoja tosin ovat Steinin mukaan sellaiset, joissa hallitsevan henkilön tai ryhmän oma etu sekoittuu valtion etuun. Siksi esimerkiksi despootti, joka hallitsee itsevaltiaana omia etuja tavoitellakseen, oikeastaan tekee valtiostaan epävaltion, koska hän alistaa valtion toiminnan omien etujensa ajamiselle.[32]

Kansanyhteisö ja valtionyhteisö

Nojaten ajatukseen, että valtio ja siinä elävät ihmiset ovat kaksi eri asiaa, Stein erottelee toisistaan kansan- tai ihmisyhteisön (*Volksgemeinschaft*) ja valtion yhteisönä tai valtionyhteisön (*Staatsgemeinschaft*)[33]. Valtiossa elävät ihmiset ja valtio itse ovat olemukseltaan erilaisia olioita ja myös näyttäytyvät kokemuksessa eri tavoin. Kansa (*Volk*) näyttäytyy Steinin mukaan luonnollisena tai itsestään syntyneenä yhteisönä. Sitä ei voida perustaa tai lakkauttaa samassa mielessä kuin valtiota. Tässä ”kansa” tarkoittaa ennemmin etnistä ryhmää tai kulttuuripiiriä kuin kansakuntaa (*Nation*). Kansan muodostama yhteisö ei tässä tapauksessa siis ole kansa samassa mielessä kuin mihin englannin *nation* tai saksan *die Nation* viittaa, vaan se on pikemminkin keskenään elävien ihmisten orgaanisesti muodostama yhteisö, joka ei välttämättä käsitä itseään juuri tiettynä, toisista erillisenä kansana. Muodostaakseen kansan kaikkien sen jäsenten ei tarvitse olla siitä tietoisia, mutta heidän tulee jollain tavalla osallistua kansan tyyppiin (*Volkstypus*). Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi tietyn kielen puhumista tai tiettyyn kulttuuripiiriin kuulumista.[34]

Valtiot eroavat kansoista erityisesti siinä, että ne perustetaan ja lakkautetaan, ja yksittäinen ihminen voi ainakin periaatteessa vaihtaa juridista kansalaisuuttaan. Valtio on siis olemassa hyvin eri tavalla kuin kansa, ja tietoinen subjekti on erilaisessa suhteessa kansanyhteisöön kuin valtioon. Steinin mukaan yhdessä valtiossa voi elää useita kansoja, tai yksi kansa voi elää useamman valtion alueella.[35] Näin käytännössä usein onkin. Ei ole mitään valtion olemuksesta johtuvaa perustetta sille, että valtion pitäisi mukailla eri kansojen tai kulttuurien elinalueiden rajoja.

Steinin mukaan valtio ei oikeastaan ole tarkemmin sanottuna edes yhteisö vaan kollektiivi, jossa on niin yhteisön (*Gemeinschaft*) kuin yhdistyksen (*Gesellschaft*) piirteitä. Saksankielinen *Gesellschaft* on varsinkin Steinin työn kontekstissa hankala suomentaa, sillä hän ei tarkoita termillä yhteiskuntaa vaan pikemminkin yhdistystä. Stein ei nimittäin näytä viittaavan kokonaisuuteen, jota suomeksi kutsutaan yhteiskunnaksi, vaan käyttää termejä *Gemeinschaft ja Gesellschaft* kuvatessaan tasavertaisia sosiaalisia muotoja, joista kumpikaan ei välttämättä ole toista suurempi. Englanninkielisissä Steinin valtioteoriaa käsittelevissä teksteissä termi *Gesellschaft* käännetään sekä sanoilla *society* että *association*.[36] Saksalaisen sosiologin Ferdinand Tönniesin (1855–1936) käsitteistössä yhteisö (*Gemeinschaft*) on perinteinen, luontevasti syntyvä ja kasvava ryhmä, jossa ihmiset elävät, kun taas yhteiskunta (*Gesellschaft*) on modernin maailman sosiaalinen kollektiivi, joka perustuu formaaleille rooleille ja sopimuksille. Yhteisön jäsenet suhtautuvat toisiinsa subjekteina, kun taas yhteiskunnassa toisiin henkilöihin suhtaudutaan pikemminkin objektivoiden.[37]

Stein ottaa yhteisön ja yhdistyksen käsitteet suoraan Tönniesin sosiologisesta teoriasta, mutta tulkitsee niiden sisältöä jossain määrin uudelleen (taustalla on Steinin pyrkimys selventää *Beiträge*ssä ihmistieteiden keskeisiä käsitteitä)[38]. Kumpikin viittaa ison ryhmän osana elämiseen niin, että tiedostaa kuuluvansa kyseiseen ryhmään. Kummallakin sosiaalisen yhteiselämän muodolla on jaettu päämäärä, mutta ne eroavat olennaisesti toisistaan. Yhteisön päämäärä on yhteisö itsessään, sen toiminta ja siihen kuuluvat toiset ihmiset. Yhdistyksellä on puolestaan välineellinen päämäärä, jokin yhteisöelämälle ulkoinen asia, joka on määrä saavuttaa sopimuksin. Siinä missä yhteisö muodostuu ikään kuin luontevasti siihen liittyvistä ihmisistä, yhdistys perustuu instrumentaalisille sopimuksille. Yhteisössä toisiin yhteisön jäseniin suhtaudutaan toisina subjekteina, yhdistyksessä pikemminkin välineellisesti toiminnan kohteina.

Tönnies tutki yhteiskuntaa ja valtiota empiirisestä näkökulmasta. Stein sen sijaan käyttää käsitteitä sosiaalisten muodostumien tyyppeinä, joiden avulla hän tutkii valtion olemusta sosiaalisena muodostumana tai rakenteena. Hän päätyy siihen, että valtio on sosiaaliselta olemukseltaan yhdistyksen ja yhteisön sekoitus, koska valtiossa toiset yhteiskunnan jäsenet näyttäytyvät arjessa yhteisömäisesti, mutta valtiolla tulee kuitenkin olla jaettu instrumentaalinen päämäärä: sen tulee tiedostaa olevansa valtio ja pysyä itsenäisenä, muiden valtioiden päätöksistä vapaana alueena, toisin sanoen suvereenina. Jotta valtio olisi olemassa, valtioon kuuluvien ihmisten tulee siis tiedostaa, että he muodostavat valtion.[39] Käytännössä aivan jokaisen kansalaisen, esimerkiksi lasten, ei tarvitse Steinin mukaan ymmärtää olevansa osa valtiota vaan tilannekohtaisesti tarpeeksi monen.

Periaatteessa kaikki valtiot on jossain vaiheessa muodollisesti perustettu, toisin kuin yhteisöt, jotka syntyvät ikään kuin itsestään ja orgaanisesti. Ihmiset kuitenkin tulevat valtion osaksi itsestään syntymässä tai elämänkulun seurauksena.[40] *Beiträge*ssä Stein puolestaan argumentoi, että politiikassa, siis myös valtion toiminnan tasolla, toiset näyttäytyvät aina jossain määrin yhdistysmäisesti toiminnan kohteina, jotka tulee joko voittaa puolelleen tai voittaa muuten. Objektivoidakseen toisia heitä täytyy kuitenkin pitää myös henkilöinä, siis subjekteina, mikä on taas yhteisömäinen sosiaalisen kokemuksen piirre.[41]

Kuten Hamid Taieb huomauttaa, Steinin tapa puhua valtiosta yhtäältä yhteisönä (*Gemeinschaft*) ja erillisenä siinä elävistä pienemmistä yhteisöistä ja toisaalta yh-

Mikko-Pekka Hyvärinen, *Holy Isle of Raksamies* (2023), sekatekniikka kankaalle, 100 × 80 cm. Kuva: Mikko-Pekka Hyvärinen.

teisön ja yhdistyksen (*Gesellschaft*) sekoituksena on hämmentävä[42]. Puhuessaan valtiosta Stein näyttää välillä käyttävän termiä *Gemeinschaft* sen laajassa merkityksessä, viitaten sillä isoon sosiaaliseen ryhmään.[43] Sen sijaan selvittäessään valtion luonnetta tarkemmin Stein viittaa sanalla *Gemeinschaft* yhteiselämän muotoon juuri Tönniesin termille antamassa merkityksessä. Steinin tapaa käyttää näitä käsitteitä voidaan aiheellisesti kritisoida epäselvyydestä. Periaatteessa samat asiat valtion ja politiikan luonteesta voisi myös ilmaista muulla kuin Tönniesin käsitteistöllä. Toisaalta Steinin tapa käyttää Tönniesin termejä myös sitoo hänen työnsä oman aikansa keskusteluun modernin yhteiskunnan – myös valtion – luonteesta.

Kansallisvaltio kansan- ja valtionyhteisöjen yhdistymisenä

Valtion erillisyys ja itsenäisyys muista sen sisällä elävistä yhteisöistä tarkoittaa myös, että valtio on olennaisesti erillinen sen sisällä elävistä kansoista ja kulttuureista. Kansallisvaltio ei ole Steinin mukaan sen luontevampi valtiomuoto kuin mikä tahansa muukaan valtiomuoto, kuten keisarikunta tai monikansallinen federaatio. Pikemminkin Stein väittää, että kansallisvaltio on tietynlainen muunnelma valtiosta, mutta se ei ole valtio puhtaimmillaan, koska sillä on ominaisuuksia, jotka eivät ole osa valtion olemusta.[44]

Kansallisvaltion erityispiirteenä on Steinin mukaan kahden erilaisen ”yhteisön” tai sosiaalisen olion, organisatorisen valtion ja tunnesiteisen kansanyhteisön, fuusio. Kansanyhteisöön muodostuu tunnesiteitä, erityisesti solidaarisuutta muita samaan yhteisöön kuuluvia kohtaan.[45] Läheisemme, kulttuurimme ja elinpiirimme ovat osa kansanyhteisöä ja syntyvät siitä. Tämä yhteisö ei ole poliittinen tai olemassa mitään päämäärää varten vaan ainoastaan sen itsensä takia, ikään kuin vahingossa tai ennalta suunnittelemattomien tapahtumien seurauksena. Kansanyhteisöjä ovat muun muassa etniset ryhmät, heimot, kulttuurit tai jopa kulttuuripiirit, esimerkiksi hämäläiset, Suomen romanit, skandinaavit tai englanninkieliset ihmiset. Tällainen ihmisten muodostama ”kansanyhteisö” voi olla pienessä kylässä elävä ryhmä tai jopa kaikki tietyn kielen puhujat, he voivat elää tiiviisti tai erillään toisistaan. Olennaista on ymmärrys kuulumisesta ryhmään, johon kuuluu itsen kanssa etnisesti, kielellisesti tai kulttuurisesti samanlaisia ihmisiä. Valtioon taas ei välttämättä synny tunnesidettä, ja se voidaan nähdä pelkästään lakeja säätävänä toimijana.[46]

Kansallisvaltiossa nämä kaksi yhteisöä – tai tarkemmin sanottuna sosiaalista muodostelmaa, koska valtio on yhteisön ja yhdistyksen sekoitus – sulautuvat siinä elävien ihmisten kokemuksessa yhdeksi huolimatta siitä, että ne ovat niin erilaisia kollektiiveja. Steinin mukaan kansa on kulttuurinen yhteisö, mikä on niin sanotusti vastakkaista (*Widerspiel*) valtiolle suvereenina instituutiona.[47] Stein vaikuttaa ehdottavan, että kansallisvaltiossa valtioon itseensä liitetään oman ihmisyhteisön tunnesiteitä, vaikka valtiossa ei sinänsä olekaan mitään, mihin niitä voisi yhdistää. Toisin sanoen Steinin analyysin perusteella kansallisvaltiossa valtio näyttäytyy sen kansalaisille samana kuin hänen inhimillinen etninen tai kulttuurinen yhteisönsä, ei siitä erillisenä. Instituutio, jota kohtaan yksilö ei muuten välttämättä tuntisi mitään erityistä, eli valtio, tulee siis kansallisvaltiona tunteiden kohteeksi, koska yksilö samaistaa valtion omiin ihmisyhteisöihinsä, joista hän tavalla tai toisella välittää.

Steinin analyysin perusteella voidaan muodostaa kansallisvaltion kokemuksesta seuraava kaavio:

Volksgemeinschaft **(tunneside)**
+
Staatsgemeinschaft **(organisaatio)**
= kansallisvaltio
→ tunteet ja identiteetti kohdistuvat valtioon

Kaavio havainnollistaa Steinin ajatusta kansallisvaltiosta kahden muodoltaan ja sisällöltään erilaisen koetun yhteisön yhdistymisenä. Siinä missä yksilön tunnesiteet ja identiteetti muutoin kohdistuisivat hänen etniseen, kielelliseen tai kulttuuriseen yhteisöönsä, kansallisvaltiossa valtio näyttäytyy yksilölle näiden tunteiden ja identiteetin kohteena.

Jos oletetaan Steinia seuraten valtion olevan erillinen siinä elävistä ihmisistä, myöskään kansallisvaltiossa valtiota ei voi samastaa kansaan, vaikka ne retoriikassa ja symboliikassa usein yhdistettäisiinkin. Esimerkiksi Suomen valtiota, suomen kieltä ja suomalaisuutta symboloi usein Suomen lippu, mutta Suomen valtio ei ole sama asia kuin suomen kieli tai ihmisten identiteetti. Valtion ja sen asukkaiden ero on selvä valtioissa, joiden alueella asuu useita erilaisia etnisiä ryhmiä, tai jopa kansallisvaltioissa, joissa elää etnisiä vähemmistöyhteisöjä. Esimerkiksi saamelainen saattaa tuntea kuuluvuutta saamelaisten yhteisöön ja kieli- ja kulttuurialueeseen Suomen valtion sijaan, koska hän ei identifioidu suomalaiseksi. Näin Suomen valtio ja hänen etninen yhteisönsä näyttäytyvät hänelle kahtena toisistaan täysin erillisenä kollektiivina. Suomen kansalaiset kuuluvat kollektiiviin Suomen valtio, ja osa saamelaisistakin kuuluu tähän kollektiiviin, mutta eivät kaikki.

Steinin analyysi kansallisvaltiosta valtion ja kansanyhteisön fuusiona ennakoi myös myöhempiä analyyseja kansallisvaltiosta ja nationalismista. Samoin kuin Ernest Gellnerin ja Benedict Andersonin teoksista, Steinin analyysista käy ilmi, että tunnepitoisen kansanyhteisön ja valtion fuusioituminen kansalaisen kokemuksessa saa kansalaisen samastumaan valtioon[48]. Näin kansalainen on valmis tuottamaan taloudellista kasvua valtiolle, toimimaan valtion hyväksi ja jopa antamaan henkensä valtion puolesta. Samoin fuusioitumisen kokemus saa kansalaiset samastumaan juuri saman valtion jäseniin, eikä ensisijaisesti toisiin oman etnisen yhteisön, kielialueen tai kulttuurialueen jäseniin, kuuluivatpa viimeksi mainitut samaan valtioon tai eivät.

Stein nostaa esille myös kansallisvaltion sisäisen ristiriidan. Hän argumentoi, että kansakunta (*Nation*) syntyy vasta, kun etniset, kielelliset ja kulttuuriset ryhmät tiedos-

”Kulttuurista autonomiaa vaativa, itsensä tiedostava kansakunta, oli sillä sitten oma kansallisvaltio tai ei, on kuitenkin aina periaatteessa ristiriidassa valtion suvereniteetin kanssa.”

tavat olemassaolonsa ja erilaisuutensa muihin vastaaviin ryhmiin nähden ja vaativat kulttuurista autonomiaa.[49] Tähän vaikuttavat niin älymystön kansallisromanttiset pyrkimykset kuin kansallisvaltion perustaminen. Kansakunta on kansallisvaltion välttämätön ehto. Kulttuurista autonomiaa vaativa, itsensä tiedostava kansakunta, oli sillä sitten oma kansallisvaltio tai ei, on kuitenkin aina periaatteessa ristiriidassa valtion suvereniteetin kanssa.[50] Kansakunta muodostaa toimijan, joka tarvitsee itselleen organisaation, joka voisi turvata kansakunnan intressit lakien avulla. Valtion suvereenius kuitenkin vaatii, että valtio määrää itse omista laeistaan ja niiden täytäntöönpanosta ilman ulkoisen vallan vaikutusta. Toisin sanoen valtion laeista ei saisi päättää organisoituneen kansanliikkeen tahto, koska kansa ei sinänsä ole osa valtio-organisaatiota, vaikka valtion toki tulee nauttia kansalaistensa luottamusta. Muuten valtion suvereenius ja siten asema valtiona on uhattuna. Jos kansalaiset ovat nationalisteja ja valtio nauttii kansalaistensa luottamusta vain ollessaan nationalistinen, valtio onkin sisäisesti ristiriitainen.

Steinin analyysissa suvereniteetti nouseekin kansallisvaltion suurimmaksi ongelmaksi. Kansallisvaltiossa valtio tukee juuri tietyn kansakunnan intressejä laeilla (*die ihr ein Leben nach eigener Gesetzlicheit sichert*) ja saa olemassaolonsa oikeutuksen tietyn kansakunnan valtiona.[51] Tällöin tulee vaikeaksi erottaa toisistaan valtion ja oman kansan intressit. Kun tunnesiteet ja identiteetti kytkeytyvät valtioon, valtioon on vaikeaa suhtautua vain organisatorisena toimijana, jonka toiminnalla on ainoastaan samanlaista välinearvoa kuin millä tahansa muulla hallinnollisella toimijalla, kuten kunnilla tai aluehallinnoilla. Tästä seuraa monia ongelmia. Esimerkiksi eri valtioissa asuvat ihmiset nähdään vieraina, ”heinä”, jotka eivät kuulu ”meihin” eivätkä siksi saisi tulla toiseen valtioon. Meidän ja toisten välinen erottelu voi toistua myös globaalilla tasolla, jossa kansallisvaltioiden tulisi kyetä yhteistyöhön yli valtionrajojen. Jos toisten valtioiden edustajat kuitenkin näyttäytyvät vieraina, jotka eivät kuulu omaan joukkoon, heitä kohtaan tuskin tuntee samanlaista solidaarisuutta ja yhteenkuuluvuutta kuin oman maan kansalaisia kohtaan. Näin oman valtion intressit ovat aina ensisijaisia yhteiseen etuun nähden.

Demokratiassa kansalaiset toimivat valtiona

Argumentti, jossa valtio esitetään erillisenä siinä asuvista ihmisistä, selventää myös demokratian luonnetta kaikkien kansalaisten muodostamana valtiomuotona. Steinin analyysissa hallintomuoto voi valtion luonteen perusteella olla melkein mikä vain. Stein ei aseta eri hallintomuotoja normatiiviseen paremmuusjärjestykseen vaan analysoi vuorotellen kunkin hallintomuodon hyviä ja huonoja puolia: monarkia toimii Steinin mukaan parhaiten pienessä varsin sulkeutuneessa valtiossa, jossa monarkki pystyy pitämään kaikki tarvittavat langat käsissään, kun taas demokratia on kansanvaltaisena järjestelmänä vankimmalla perustalla ja toimii siten myös isommassa valtiossa. Samaan aikaan demokratioissa voi Steinin mukaan olla sisäisiä arvo- ja intressikonflikteja, kun taas monarkia on sisäisesti vakaa siitä syystä, että valtion päätökset tekee yksi tai korkeintaan muutama henkilö.[52]

Hallintomuotoa voidaan tarkastella myös resurssikysymyksenä: kuinka paljon hallinnossa työskenteleviä ih-

misiä kukin hallintomuoto vaatii? Niukkojen resurssien näkökulmasta valistunut monarkia on paras ja demokratia huonoin hallintomuoto. Käytännössä taas demokratia on perustaltaan vankin ja monarkia epävakain: kansanvaltainen hallinto on todennäköisemmin kansalaisten enemmistön tunnustama ja hyväksymä, kun taas monarkioissa tilanne voi muuttua nopeastikin.[53]

Henkilökohtaisesti Stein kannatti demokratiaa ja karsasti kansallisvaltiota[54]. Tämä tekee Steinin analyysista niin sisällöltään kuin muodoltaan entistä kiinnostavampaa, sillä Stein pyrkii olemaan analyysissaan poliittisesti puolueeton. Tässä myös näkyy 100 vuoden takainen historiallinen tilanne: analyysin neutraaliuden vuoksi demokratia ja kansallisvaltio on täytynyt esittää yhtäläisinä vaihtoehtoina muiden hallinto- ja valtiomuotojen rinnalla.

Steinin teorian näkökulmasta demokratia on kuitenkin vain yksi monista hallintomuodoista. Samoin kuin muissakin hallintomuodoissa, yksilöitä ja ihmisyhteisöjä ei Steinin mukaan voi samastaa valtioon. Demokraattinen valtio on kirjaimellisesti populaari suvereeni, koska toimiessaan valtiona kansalaiset muodostavat suvereenin, mutta he toimivat valtion nimissä, eivät yksityishenkilöinä.[55] Kun kaikki valtion kansalaiset hallitsevat eli muodostavat demokraattisen valtion, he tekevät niin koko rakenteen nimissä (*im Namen des ganzen Gebildes*):

> ”[Valtio] on sosiaalinen rakenne, johon vapaat henkilöt on asetettu siten, että heistä yksi tai enemmistö (ääritapauksessa he kaikki) hallitsevat muita koko rakenteen nimissä (ääritapauksessa hallittavat hallitsevat itse itseään, mutta vain siltä osin kuin heillä ei ole edustustehtäviä).”[56]

Steinin valtioteorian perusteella demokratia on juuri tällainen ääritapaus (*Grenzfall*), sillä siinä kaikki kansalaiset periaatteessa hallitsevat valtiota yhdessä.

Valtion nimissä toimiminen voi olla nykydemokratoiden kansalaisen näkökulmasta erikoinen ajatus. Todellisissa demokraattisissa valtioissa ihmiset usein äänestävät henkilökohtaisten etujensa perusteella ja kokevat toimivansa äänestäessään juuri yksityishenkilöinä. Stein ei kuitenkaan tarkoita, että äänestäessään kansalaiset jollain tavalla päättäisivät toimia yhteisen edun puolesta. Kun kansalaiset antavat äänensä vaaleissa, joiden äänestystulos on juridisesti sitova, he toimivat määritelmällisesti valtion nimissä. Ei siis ole mahdollista toimia äänestäessään valtion ”ulkopuolella”, koska vaaleissa äänestäminen on valtiona toimimista.

Kuten Taieb on esittänyt, edustuksellinen demokratia on Steinin teorian perusteella monimutkaisempi hallintomuoto kuin suora demokratia, sillä edustuksellisessa demokratiassa kansalaisten muodostama suvereeni siirtää valtansa edustaa valtiota toiselle kollektiiville, parlamentille[57]. Stein itse ei käsittele edustuksellista demokratiaa erillisenä tapauksena, mutta hänen työnsä pohjalta voidaan konstruoida steinilainen näkemys edustuksellisesta demokratiasta. Siinä missä suorassa demokratiassa kansalaiset itse toimivat suoraan valtion eliminä tai edustajina valtavana kollektiivisena toimijana, edustuksellisessa demokratiassa kansalaiset valitsevat yksittäisiä henkilöitä, kansanedustajia, jotka muodostavat parlamentin, jolla on lainsäädäntövalta. Kollektiivinen suvereeni siis siirtää valtansa edustajaryhmälle, josta tulee myös kansansuvereniteetin nimissä toimiva kollektiivi. Lyhyesti sanottuna valta edustaa valtiota siirtyy kansalaisilta heidän sijaishallitsijoilleen, kansalaisten yhteisöltä parlamentille.[58] Tällöin demokraattisen valtion luonne suvereenina muuttuu, koska lakien säätäminen ja muut valtion päätökset tehdään ikään kuin populaarin suvereenin *puolesta*, vaikka valtio sinänsä ei menetäkään itsenäisyyttään ja riippumattomuuttaan.

Kansalaisten tunnustus on aina valtion olemassaolon ehto

Vaikka Stein erottaa analyysissaan valtion ja siinä elävät ihmiset, ne eivät voi kuitenkaan olla käytännössä liian etäällä toisistaan. Oli valtio sitten autokratia, tasavalta, monarkia, harvainvalta tai demokratia, tai kansallisvaltio, imperiumi tai kaupunkivaltio, Steinin mukaan kansalaisten täytyy tunnustaa se, jotta se voisi olla olemassa.[59] Valtion toiminta ja sen laki eivät toisin sanoen voi olla täysin kansalaisten enemmistön oikeustajun vastaisia. Tällöin kansalaiset eivät tunnustaisi valtiota tai noudattaisi sen lakia ilman väkivallan uhkaa – valtio olisi menettänyt kansalaistensa hyväksynnän ja siten olemassaolonsa perustan. Tässä Stein lähestyy Hannah Arendtin myöhemmin esittämää argumenttia vallan ja väkivallan olennaisesta erosta: väkivalta kertoo todellisen vallan puutteesta.[60] On kuitenkin käytännön kysymys, milloin valtion tunnustava enemmistö on tarpeeksi suuri. Stein ei anna tähän vastausta.

Steinin argumentista seuraa, ettei valtio voi olla kestävällä pohjalla, jos sen toiminta ei ota kansalaisten tilanteita ja näkökulmia huomioon. Esimerkiksi valtion virallisten kielten tulee tavoittaa valtion asukkaat, ja valtion lakien täytyy olla riittävän yhteneväisiä asukkaiden oikeustajun kanssa. Mikäli valtion asukkaat ajattelevat nationalistisesti, ei valtio voi säilyttää olemassaolonsa perustaa, elleivät sen toiminta ja lait huomioi kansallisuusaatetta millään lailla. Toisin sanoen valtio ei ole suoraan riippuvainen kansalaistensa ominaisuuksista, mutta se on epäsuorasti riippuvainen heidän näkemyksistään, oli se sitten demokratia, monarkia tai autokratia. Kestämätön valtio joutuu jatkuvasti taistelemaan olemassaolostaan.

Steinin valtioteoria sulkee silti ulos muutaman valtiomuodon: teokratian ja diktatuurin. Koska valtio ei voi pakottaa ketään uskomaan tai olemaan uskomatta hengellisiin asioihin, teokratia on steinilaisittain ajateltuna sisäisesti ristiriitainen valtiomuoto[61]. Tämä on myös nykyisen nationalismikeskustelun näkökulmasta mielenkiintoista, sillä muutamien maailman teokratioiden valtionuskontoa islamia verrataan joskus nationalismiin[62].

Diktatuurikaan ei Steinin mukaan ole kestävä hallintomuoto, koska se on vahingollinen valtion itsensä suvereeniudelle. Koska valtiolla tulee luonteensa perusteella

Mikko-Pekka Hyvärinen, *It's Just a Game Though You Ain't No Child* (2023), sekatekniikka kankaalle, 80 x 60 cm. Kuva: Mikko-Pekka Hyvärinen.

olla laki, jonka pohjalta valtiossa toimitaan, valtio ei voi toimia omaa lakiaan vastaan. Toisin sanoen valtio menettää osan suvereeniudestaan eli itsenäisyydestään niin rajojensa kuin päätöstensä suhteen, jos sen oikeusjärjestelmää horjutetaan ja valtion edustaja toimii mielivaltaisesti tai omien intressiensä mukaisesti.[63]

Steinin määrittely- ja analyysityön tarjoamilla välineillä voidaan tarkastella nykyisiä valtioita. Kuten edellä on tuotu ilmi, etsiessään valtion välttämättömiä ja riittäviä ominaisuuksia Stein ei ole kiinnostunut olemassa olevista valtioista. Todelliset valtiot ovat kuitenkin aktualisoituneita muotoja kaikista niistä mahdollisista muodoista, joita valtiolla voi potentiaalisesti olla. Esimerkiksi nykyisten diktatuurien tai teokratioiden ongelmien analyysissa steinilainen ajatus yleispätevien oikeuksien ja lain sekä kansalaisten tunnustuksen välttämättömyydestä valtion kestävyydelle voi osoittautua hyödylliseksi. Tunnustuksen puute sekä valtion harjoittama väkivalta voivat vaarantaa valtion olemassaolon. Esimerkiksi Iranissa uskonnolla perustellut naisten toiminnan ja pukeutumisen rajoitukset ovat niin valtion kuin sen asukkaiden kannalta kestämättömällä pohjalla, koska lait eivät vastaa useiden kansalaisten moraalikäsityksiä, eikä valtio voi pakottaa kansalaisiaan uskomaan niihin uskonnollisiin oppeihin, joihin pukeutumissäännöt nojaavat.

Valtion olemuksesta rakenteena seuraa myös lain ja moraalin tiukka erottelu. Moraali kehittyy luonnollisten yhteisöjen, kuten kansan tai kulttuurin piirissä. Sen sijaan valtion takaamat juridiset oikeudet ja säädetyt lait ovat tietoisesti luotuja. Toki laki voi Steinin mukaan perustua valtion kansalaisten keskuudessa yleisesti hyväksyttyihin moraalisääntöihin, mutta lainsäädäntö ei ole sama asia kuin moraali: moraalikäsitykset voivat muuttua lain muuttumatta ja toisin päin. Samaan aikaan Stein argumentoi mielenfilosofisiin tutkimuksiinsa nojaten, ettei lailla voida suoraan vaikuttaa sen piirissä elävien ihmisten moraalikäsityksiin.[64]

Lopuksi: Steinin tutkimuksen merkitys yhteiskuntafilosofialle nykyään

Kuten olen tässä artikkelissa esittänyt, Steinin analyysi valtiosta tarjoaa vaihtoehtoisen tavan tehdä valtioteoriaa. Hänen eideettiset variaationsa valtiosta osoittavat, että jos lähdetään valtion mahdollisista muodoista, voidaan päätyä hyvin erilaisiin tuloksiin kuin silloin, kun teoriaa tehdään historiallisten tai vallitsevien tosiasioiden perusteella. Esimerkiksi maa-alueen hallintaa on yleisesti pidetty valtioteoriassa suvereeniuden ehtona[65], mutta yllä esitettyjen valtion variaatioiden perusteella tämä uskomus perustuisi pikemminkin empiiristen tosiasioiden havainnointiin kuin valtion olemukseen.

Steinin metodi kuitenkin vaatii, että lähtökohdaksi otetaan jotkin välttämättöminä pidetyt valtion ominaisuudet. Toisin sanoen Steinin argumentointi valtiosta on muotoa ”jos oletetaan valtion välttämättömäksi ominaisuudeksi x, niin y”. Sisäisen ristiriidan ilmetessä valtion ominaisuuden välttämättömyys voidaan myös kyseenalaistaa ja lopulta hylätä[66]. Stein ei siis esitä väitteitä siitä, mikä on paras tai oikeansuuntaisin valtion määritelmä, vaan osoittaa 1900-luvun alussa yleisesti hyväksyttyjen valtion ominaisuuksien teoreettisia seurauksia ja sisäisiä ristiriitoja. Vastaavanlaista eideettistä analyysia voitaisiin kenties tehdä myös tämänhetkisten valtion määritelmien ja niihin liittyvien oletusten pohjalta.

Tässä mielessä Steinin teoriaa voidaan pitää neutraalina. Hänen normatiiviset väitteensä siitä, miten valtio kannattaisi järjestää, perustuvat hänen päättelyynsä siitä, mitä keskeisistä valtioteorioista seuraa. Toisaalta Steinin pyrkimyksenä on ollut myös kritisoida vallitsevia käsityksiä valtiosta, ja hänen työtään on voinut motivoida sitoutuminen Saksan sosialidemokraattiseen puolueeseen sotienvälisenä aikana[67]. Steinin puoluepoliittinen kanta paistaa paikoin läpi hänen analyysistaan. Hän esimerkiksi sanoo, ettei valtion olemuksesta voida päätellä oikeutta vallankumoukseen, mutta kapinointi hallintoa vastaan on oikeutettua silloin, kun hallinnossa rikotaan valtion omia lakeja. Laillisuuden takaamiseksi hän esittää vallan jakamista kansalaisten kesken eli demokratiaa.[68] On mahdollista, että esimerkiksi monarkisti tai oikeistolaisempi teoreetikko olisi päätynyt erilaiseen ehdotukseen.

Steinin omaperäinen realistis-fenomenologinen analyysi valtiosta sekä sen tarjoamat käsitteelliset välineet ja sisällölliset argumentit osoittavat, että Stein on syytä sisällyttää yhtäältä valtioteorian 1900-luvun kaanoniin ja toisaalta poliittisia aiheita tutkineiden fenomenologien klassikkokaanoniin Merleau-Pontyn, Arendtin ja de Beauvoirin rinnalle – tai oikeastaan nostaa heidän liian vähälle huomiolle jääneeksi edeltäjäkseen, varhaisen fenomenologisen valtioteorian klassikoksi paremmin tunnetun Husserlin ohitse[69]. Kuten Thomas Szanto argumentoi, Husserlin tutkimukset valtiosta ovat toki kiinnostavia, mutta ne eivät muodosta yhtenäistä *teoriaa*, koska ne ovat kokoelma hajanaisia muistiinpanoja erilaisista valtioon liittyvistä aiheista[70]. Husserlin muistiinpanoissa on samoja elementtejä kuin Steinin valtioteoriassa, mikä on melko luontevaa, koska Stein oli valtioteoriaa kirjoittaessaan vielä hyvin lähellä Husserlia. Molemmat käsittelevät esimerkiksi yhteisön, kansan ja valtion suhdetta sekä valtion toimijuutta omanlaisenaan toimijuuden tyyppinä. Toisin kuin Husserl, Stein on luonut valtiotutkimuksestaan yhtenäisen teoksen *Eine Untersuchung über den Staat*, jossa hän keskustelee niin klassikoiden ja aikalaistensa kuin oman aikaisemman työnsä, *Beiträge*n, kanssa.

Valtioteorian ja fenomenologian keskusteluiden lisäksi Steinin valtiotutkimuksella on temaattisia yhtymäkohtia myös nykyiseen julkiseen keskusteluun, kuten yleiseen tapaan puhua valtioista toimijoina myös silloin, kun valtio ei voi tehdä kuvattua asiaa. Sekä Stein että Husserl puhuvat valtiosta ylemmän tason ”persoonana” tai toimijana[71]. Tällä ei tässä yhteydessä tarkoiteta tietoista olentoa vaan organisatorista toimijaa, jonka muodostaa ryhmä ihmisiä ja jolla on tavoitteita ja joitakin toimintoja riippuen siitä, minkälainen organisaatio tai instituutio se on. Esimerkiksi valtio voi Steinin mukaan säätää lakeja, koska parlamentti säätää lait valtion nimissä, eli val-

tio*na*, ei yksityishenkilöinä[72]. Steinin mukaan siis valtiot ylemmän tason toimijoina määräävät, panevat toimeen, hyökkäävät, puolustavat ja niin edelleen. Myös nykyisessä julkisessa keskustelussa juuri valtiot ratifioivat, julistavat sotia, ottavat velkaa, solmivat keskenään sopimuksia tai eroavat valtioliitoista.

Stein kuitenkin argumentoi, että valtion toiminnat rajoittuvat valtion hallintoon, kuten lakien säätämiseen ja suhteisiin muihin valtioihin[73]. Valtiolla itsellään ei ole tietoisuutta, vaan tietoisuus ja siten suhde maailmaan ja kokemus ”meistä” on vain yksilöillä[74]. Valtio ei siis esimerkiksi tunne mitään. On siis epätäsmällistä puhua esimerkiksi ”Venäjän suuttumisesta”, kun viitataan valtion edustajaan, joko ryhmään tai yksilöön, joka suuttuu. Jos taas sanotaan, että Venäjä hyökkää Ukrainaan, puhutaan Steinin teorian valossa aivan oikein valtiosta toimijana, koska tässä tapauksessa kukaan yksittäinen henkilö ei hyökkää, vaan henkilöt hyökkäävät, käskevät ja julistavat *valtiona*. Toiminta on osa valtion suhteita muihin valtioihin ja mahdollisesti valtion rajojen hallintaa.

Vaikka Steinin valtioteoria on jäänyt hyvin tuntemattomaksi, sen lukeminen avaa myös nykyisen saksalaisen valtioajattelun taustoja. Stein nimittäin tiivisti ja kritisoi työssään oman aikansa vallitsevia näkemyksiä valtiosta. Steinin analyysi valtiosta lainsäätäjänä muistuttaa siksi esimerkiksi nykyteoreetikko Jürgen Habermasin perustuslain ja demokraattisen lainmuodostuksen analyysia. Stein tosin analysoi lain säätämistä niin monarkian kuin demokratian näkökulmista, kun taas Habermas pitäytyy demokraattisen valtion puitteissa.[75] Myös Steinin fenomenologinen ote selventää Habermasin tapaa käyttää argumenteissaan ”tarkkailijan näkökulmaa” (*Beobachterperspektive*) ja ”osallistujan näkökulmaa” (*Perspektive der Beteiligte*)[76]. Habermasin erottelu muistuttaa Steinin systemaattisesti käyttämiä fenomenologisen analyysin ensimmäisen persoonan (toimijan) ja kolmannen persoonan (ulkopuolisen tai tarkkailijan) näkökulmia, joita poliittisten ilmiöiden tutkimus voisi edelleen hyödyntää myös tarkastellessaan valtioon liittyviä ilmiöitä[77]. Vaikka Habermas tuskin on lukenut Steinin valtioteoriaa, linkkinä näiden kahden ajattelijan välillä on muun muassa husserlilainen sosiologi ja fenomenologi Alfred Schütz, joka on saanut paljon vaikutteita varhaisilta fenomenologeilta ja johon Habermas suoraan viittaa[78].

Steinin töiden kiinnostavuus ulottuu siis filosofian historiasta nykyilmiöiden pohtimiseen. Tähän mennessä Steinin analyyseja valtiosta ja muista sosiaalisista muodostumista on tutkittu lähinnä tekemällä filosofianhistoriallista rekonstruktiota hänen argumenteistaan[79]. Kuten olen tässä artikkelissa pyrkinyt osoittamaan, tutkimuksen ei kuitenkaan tarvitse rajoittua pelkästään hänen työnsä lukemiseen ja analysointiin. Koska Steinin tutkimus valtiosta kytkeytyy moniin muihinkin teoreetikoihin ja keskusteluihin, se tarjoaa myös vaihtoehtoisen portin valtioteoriaan, poliittisten keskusteluiden analyysiin ja laajemmin yhteiskuntafilosofiaan. Steinin työtä voi soveltaa moniin erilaisiin kysymyksiin. Samalla se antaa historiallista näkökulmaa aikamme keskeisiin valtiomuotoihin, kuten tässä käsiteltyihin demokratiaan ja kansallisvaltioon.

Viitteet

1 Ks. Suuronen 2019; Thornhill 2000.
2 Ks. Thornhill 2000, 61; Tuori 2005.
3 Ks. Mouffe 2005.
4 Thornhill 2000, 62.
5 Dyzenhaus 1999, 6.
6 Esim. Bedorf & Herrmann 2020; Miettinen 2021; Plot 2012.
7 Esim. Magrí & Moran 2017.
8 Ks. Calcagno 2014; Lebech 2015; Taieb 2020.
9 Esim. Bergo 2020; Szanto 2023.
10 Esim. Szanto 2015; 2023; Tuorila-Kahanpää 2003.
11 Heidi Tuorila-Kahanpään Stein-elämäkerrassa *Euroopan ikoni* (2003) käsitellään Steinin yhteiskuntafilosofiaa kahden aukeaman verran. Tämäkin on kotimaisessa keskustelussa harvinaista. Steinin empatiaa käsittelevää suomalaista tutkimusta edustaa mm. Erika Ruonakosken filosofinen työ, ks. Ruonakoski 2017; 2018.
12 Ks. Stein 1925, II§1–4.
13 Ks. Brunila 2023, 71–72; Dyzenhaus 1999, 7; Suuronen 2018, 281.
14 Ks. Calcagno 2014.
15 Calcagno 2014; vrt. Bedorf & Herrmann 2020.
16 Ks. Conversi 2023; Leiviskä 2020.
17 Calcagno 2014.
18 Ks. Calcagno 2014.
19 Ks. Husserl 1913, §70; Husserl 1971, 40–47.
20 Stein 1925, §3f.
21 Sama.
22 Ks. Husserl 1913, §19; Husserl 1991, §41.
23 Stein 1925, §1a.
24 Sama.
25 Stein 1925, §1b.
26 Sama; vrt. Heller 1927.
27 Stein 1925, §1b.
28 Stein 1925, §1c.
29 Stein 1925, §1e.
30 Stein 1925, §1b.
31 Stein 1925, 11.
32 Stein 1925, 1e.
33 Stein 1925, §1c.
34 Sama.
35 Sama.
36 Martell 2012.
37 Ks. Tönnies 1887.
38 Ks. Stein 1922, 117.
39 Stein 1925, 2.
40 Maahanmuutto on tässä yhteydessä mielenkiintoinen tapaus. Maahanmuuttaja tavallaan tekee juridisen sopimuksen asumisestaan uuden kotimaansa valtioinstituution kanssa.
41 Stein 1922, 117–118.
42 Taieb 2020, 24.
43 Ks. Stein 1925, §1d.
44 Sama.
45 Stein 1925, §1c.
46 Stein 1925, §1c, 21.
47 Stein 1925, §1c.
48 Ks. Anderson 1983; Gellner 1983.
49 Stein 1925, §1c.
50 Sama.
51 Sama.

52 Stein 1925, 22.
53 Sama, 93.
54 Tuorila-Kahanpää 2004.
55 Stein 1925, §2f.
56 ”Unsere Untersuchungen ergeben für die ontische Struktur des Staates: er ist ein soziales Gebilde, dem freie Personen in der Weise eingefügt sind, daß eine oder eine Mehrheit von ihnen (im Grenzfall alle) im Namen des ganzen Gebildes über die anderen herrscht (in jenem Grenzfall wird der Herrschaftsbereich durch dieselben Personen gebildet, die auch die Herrschaft üben, aber nur soweit sie nicht vertretende Funktion haben).” Stein 1924, §2l.
57 Taieb 2020.
58 Sama.
59 Stein 1925, 78–79.
60 Arendt 1958, 240; ks. Loidolt 2018; Plot 2012.
61 Stein 1925, 76, 120.
62 Breuilly 2006.
63 Sama, 21.
64 Stein 1925, 110.
65 Stilz 2019.
66 Vrt. Belt 2022.
67 Ks. Calcagno 2014.
68 Stein 1925, §2h.
69 Ks. Calcagno 2016.
70 Ks. Szanto 2023, 3.
71 Ks. Stein 1925 §1; Husserl, 1973, 194, 469; Husserl, 2013, 475.
72 Stein 1925, §2c.
73 Sama.
74 Stein 1922.
75 Ks. Habermas 1992; Stein 1925.
76 Habermas 2022.
77 Stein 1922, II§1; Stein 1925, II§1.
78 Habermas 1981, 130.
79 Ks. Calcagno 2014; Martell 2012; Taieb 2020.

Kirjallisuus

Anderson, Benedict, *Imagined Communities*. Verso, London 1983.

Arendt, Hannah, *The Human Condition*. Chicago University Press, Chicago 1958.

Bedorf, Thomas & Herrmann, Steffen (toim.), *Political Phenomenology: Experience, Ontology, Episteme*. Routledge, London 2020.

Belt, Jaakko, Eidetic Variation: a Self-Correcting and Integrative Account. *Axiomathes*. Vol. 32, 2022, 405–434.

Bergo, Bettina, Husserl and the political: A phenomenological confrontation with Carl Schmitt and Alexandre Kojève. Teoksessa *Political Phenomenology: Experience, Ontology, Episteme*. Toim. Thomas Bedorf & Steffen Herrmann. Routledge, London 2020, 121–151.

Breuilly, John, Introduction. Teoksessa Ernest Gellner, *Nations and Nationalism* (1983). Uud. 2. p. Cornell University Press, Ithaka 2006.

Brunila, Tuukka, *The Autonomy of the Political and the Authority of the State: Carl Schmitt and the De-politicisation of the Economy*. Väit. Helsingin yliopisto, Helsinki 2022.

Calcagno, Antonio, *Lived Experience from the Inside Out. Social and Political Philosophy in Edith Stein*. Dusquesne University Press, Pittsburgh 2014.

Calcagno, Antonio, A place for the role of community in the structure of the state: Edith Stein and Edmund Husserl. *Continental Philosophy Review*. Vol. 49, 2016, 403–416.

Dyzenhaus, David, *Legality and Legitimacy: Carl Schmitt, Hans Kelsen, and Hermann Heller in Weimar*. Oxford University Press, Oxford 1999.

Gellner, Ernest, *Nations and Nationalism*. Cornell University Press, Ithaka 1983.

Habermas, Jürgen, *Theorie des Kommunikativen Handelns* 1. Suhrkamp, Frankfurt am Main 1981.

Habermas, Jürgen, *Faktizität und Geltung*, Suhrkamp, Frankfurt am Main 1992.

Heller, Hermann, *Souveränität: Ein Beitrag zur Theorie des Staats- und Völkerrechts*. De Gruyter, Berlin/Leipzig 1927.

Husserl, Edmund, *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und Phänomenologischen Philosophie*. Max Niemeyer Verlag, Halle 1913. (Husserliana-editio: Toim. Karl Schuhmann. Nijhoff, Den Haag 1976.)

Husserl, Edmund, *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie. Drittes Buch: Die Phänomenologie und die Fundamente der Wissenschaften*. Toim. Marly Biemel. Nijhoff, Den Haag 1971.

Husserl, Edmund, *Zur Phänomenologie der Intersubjektivität*. Texte aus dem Nachlaß. Zweiter Teil: 1921–1928. Toim. Iso Kern. Nijhoff, Den Haag 1973.

Husserl, Edmund, *Cartesianische Meditationen und Pariser Vorträge*. Toim. Stephan Strasser. Nijhoff, Den Haag 1991.

Husserl, Edmund. *Grenzprobleme der Phänomenologie. Analysen des Unbewusstseins und der Instinkte. Metaphysik. Späte Ethik. Texte aus dem Nachlass. (1908–1937).* Toim. Rochus Sowa & Thomas Vongehr. Springer, Dordrecht 2013.

Lebech, Mette, *The Philosophy of Edith Stein*. Peter Lang, Lausanne 2015.

Leiviskä, Anniina, Citizenship education and the role of immigrant students in the Nordic Countries. Teoksessa *Rethinking Ethical-Political Education*. Toim. Torill Strand. Springer, London 2020, 121–136.

Loidolt, Sophie, *Phenomenology of Plurality: Hannah Arendt on Political Intersubjectivity*. Routledge, London 2018.

Magrì, Elisa & Moran, Dermot (toim.), *Empathy, Sociality, and Personhood.* Contributions to Phenomenology 94. Springer, Cham 2017.

Martell, Timothy, Edith Stein's political ontology. *Symposium*. Vol. 16, No. 2, 2012, 201–217.

Miettinen, Timo, *Eurooppa: Poliittisen yhteisön historia*. Teos, Helsinki 2020.

Mouffe, Chantal, *On the Political*. Routledge, London 2005.

Plot, Martin, *The Aesthetico-Political: The Question of Democracy in Merleau-Ponty, Arendt, and Rancière*. Bloomsbury, London 2012.

Ruonakoski, Erika, The object and limits of empathy in Stein's philosophy. Teoksessa *Celebrating Teresa of Avila and Edith Stein.* Toim. Heidi Tuorila-Kahanpää. OCDS Finland, Helsinki 2017, 25–38.

Ruonakoski, Erika, Gegenstand und Grenzen der Einfühlung in der Philosophie Edith Steins. *Edith Stein Jahrbuch*. Vol. 24, 2018, 193–209.

Stein, Edith, *Beiträge zur philosophischen Begründung der Phychologie und der Geisteswissenschaften*. Husserl Jahrbuch der Phänomenologie 1922, 10–283.

Stein, Edith, *Eine Untersuchung über den Staat*. Husserl Jahrbuch der Phänomenologie 1925, 4–120.

Stilz, Anna, *Territorial Sovereignty*. Oxford University Press, Oxford 2019.

Suuronen, Ville, Carl Schmittin vihollliset: erottelu ystävään ja vihollliseen individualismin ja universalismin kritiikkinä. *Tiede & edistys* 4/2018, 271–305.

Suuronen, Ville, ”Euroopan” ja ”lännen” kriisi Carl Schmittin ja Hannah Arendtin poliittisessa ajattelussa. *niin & näin* 3/2019, 91–102.

Szanto, Thomas, Husserl on the state: A critical reappraisal. *Continental Philosophy Review*. Vol 56, No. 3, 2023, 1–24.

Szanto, Thomas, Collective emotions, normativity, and empathy: A Steinian account. *Human Studies*. Vol. 38, No. 4, 2015, 503–527.

Taieb, Hamid, Acts of the state and representation in Edith Stein. *Journal of Social Ontology*. Vol. 6, No. 1, 2020, 21-45.

Thornhill, Chris, *Political theory in Modern Germany*. Polity Press, Cornwall 2000.

Tuori, Kaarlo, Käsitteiden sotatiedettä: Carl Schmitt Weimarissa. Teoksessa *Oikeus – kulttuuria ja teoriaa*. Toim. Jyrki Tala & Kauko Wikström. Turun yliopisto, Turku 2005, 253–270.

Tuorila-Kahanpää, Heidi, *Euroopan ikoni: Edith Steinin elämä 1981–1942*. Minerva, Jyväskylä 2003.

Tönnies, Ferdinand, *Gemeinschaft und Gesellschaft*. Fues's Verlag, Leipzig 1887.

Mikko-Pekka Hyvärinen, *Form from Fractile* (2023), sekatekniikka kankaalle, 50 x 36 cm. Kuva: Mikko-Pekka Hyvärinen.